

Človekova identiteta

Poročilo o knjigi Identiteta

dr. Staneta Južniča

FRANC PEDIČEK

UVOD

Vse kaže, da imajo družbenopolitične spremembe močne pobude tudi na znanost svetovnih in področnih ter nacionalnih razsežnosti. Toda ne v tisti znani "teoretičnosti", da je vsa znanost le dekla družbene ekonomije in njene politične nadgradnje, temveč da sta družbena "ekonomska baza" in politika družbe le dva temeljna spodbujevalna ali zavirajoča dejavnika, okvira za razvoj znanosti na obči (svetovni) in posebni (makrokulturni ali območni) ter posamezni (mikrokulturni ali nacionalni) ravni. Bit znanosti je namreč samostojna, avtonomna postavka položaja in razvoja sveta ter posebnih in posameznih družb, skupnosti, držav in narodov.

Zgodovina človeške znanosti nam vse to lepo potrjuje. V vsakem "velikem" prelomnem veku (antika, srednji vek, novi vek) ekonomskega razvoja in družbene političnosti se je dodobra prelomil tudi razvoj znanosti v okviru njenih znanih paradigmatičnih lomov. Toda ti niso bili le **post** družbenoekonomskih in političnih premikov, temveč njihov napovedujoči **ante**. Tega pa gotovo ni mogoče trditi za vse delavce v znanosti. Nekateri med njimi so namreč večni porabniki družbenopolitičnih danosti in varnih pristanov ter položajev v posameznih znanostih. V miru in zaslužnosti uživajo svoje "dosežke" in nagrade za lojalnost do družbenih ideologij in njihovih politik(ov).

Redki pa so znanstveniki, ki se nikoli ne pridružujejo mišljenjsko izključujočim revolucijam in politikam, ideologijam in "demokracijam", temveč v nenehni razvoju znanosti pogumno stopajo po poti svojih zmot, upanj, obupa in z muko pridobljenih novih teoretskih ter razvojnih spoznanj.

Eden takšnih naših mišljenjsko poštenih znanstvenikov, ki so se zapisali znanosti, je prav gotovo profesor doktor Stane Južnič, antropolog, politolog, metodolog, univerzitetni učitelj in pisec mnogih dobrih knjig s področja socialne, politične, jezikovne antropologije in politične kulture.

Čeprav **magister studiorum** na šoli, ki je še nedavno veljala za "rdeči lemenat", pa prof. Južnič nikoli ni bil "klerik" te šole, prej svobodnomisleči "laik", celo "ateist", ki je v naši socialistično-samoupravljalški sociologiji in politologiji odpiral antropološko smer in njene teme že v sedemdesetih letih, ko je to bilo zelo tvegano in idejno-ideološko nevarno. Spričo današnjih ideološko ter politično demokratičnih sprememb pa se je prof. Južniču ponudila ugodna priložnost, da je lahko javno razgnil svoj pogled na problematiko človeka, ki ga je utegnil doslej sporočiti le v določeni, a vedno v moralnoodgovorni "mimikriji". To je socialnoantropološki pogled. To pa je tudi temeljna vsebina njegove zadnje obsežne knjige s pomenljivim sporočilom v naslovu: IDENTITETA.

Prikazu tega novega znanstvenega besedila je posvečen moj zapis!

PRIZNANJE IN OPRAVIČILO

Vselej, kadar stoji človek pred takšno nalogo, se mu ponujajo naslednji refleksijski odzivi:

1. Interpretacija ali razlaga besedila, za katero gre. To pa vsekakor zahteva temeljito znanje in dobro poznavanje teme.
2. Recenzija ali ocena dela, knjige, ki torej ni le njegov kritičen, temveč tudi analitično-sintetično pozitiven evalvacijski, to je odobravajoč ali zavračajoč prikaz. Recenzija zahteva enako ali še večje "sopoznavanje" teme kakor razlaga. Poleg tega še skrajno pošten odnos do zastavljenega avtorjevega namena in doseženega delovnega cilja. Pri recenziji namreč ni prostora za izjavljanje lastnih prestižnih spoznanj o obravnavani temi in za šopirjenje z njimi nad avtorjevo tematizacijo.
3. Polemika ali "peresna vojna" med dvema avtorjema ali več avtorji, ki je navadno bolj izraz strokovne agresivnosti in osebnega uveljavljanja "polemika", kakor pa resnično prizadevanje za razvoj določenega znanstvenega področja in njegovega potrjevanja v okviru določenega območja Znanosti. Polemika skoraj vselej vsebuje oster in bojevit dialog o javno izrečeni misli ali zapisani besedi. Žal ne zahteva vselej enake izobraženske širine in strokovne poglobljenosti, kakršno premore v polemiki naslovljeni pisec. Včasih je polemika zgolj izraz intelektualnega "petelinjenja", ki malokdaj prispeva kaj resnično vsebinskega k razvoju obravnavane snovi.
4. Referenca ali obvestilo, poročilo, splošna ocena intelektualnega dela, pri čemer niso dovoljene samopotrjevalne aklamacije, pa tudi ne "bojne igre" na področju tematizacije, ki je njen predmet. Referenca zahteva strokovno objektivno poročanje in intelektualno poštenost. Subjektivni pogled na obravnavano snov mora biti vsaki strokovno veljavni referenci tuj.
5. Kritika ali "ocenjevalno tehtanje" določenega dela nujno vsebuje "minuse in pluse", ki jih je mogoče izreči na rovaš obravnavanega dela. Za njeno plodno "izvedbo" je vselej potrebno enako obsežno in globoko poznavanje "kritizirane" snovi, pa tudi pošten odnos do postavk in sestavin avtorjevega mišljenja, besedila, dela, zapisov, knjige itd.

Našteti refleksijski odzivi pa niso določeni samo s strokovno poznavalsostjo in poštenostjo oblikovalcev interpretacij, recenzij, polemik, referenc in kritik, temveč tudi s strokovno kakovostjo del. Kakor namreč ni vsak strokovnjak dober razlagalec kakovostnega znanstvenega besedila, tako tudi vsako ocenjevano besedilo ne nudi možnosti za to. Posebna težava se še pojavi ob pomanjkanju strokovne "sposobnosti" z avtorjem, za čigar delo gre.

Zavedam se vsega tega, zato se odločam za zgolj "referenčni odziv" ob najnovejši dr. Južničevi knjigi IDENTITETA. Samokritično namreč ugotavljam, da recenzije, za katero sem bil zavezan, zaradi strokovne "zamejenosti" ne zmorem.

OBRAVNAVANA TEMA

Sam naslov dela IDENTITETA ne pomeni, da gre za snov **človekove** identitete. K njej nas jasneje vodi obravnava sama. To pa je mogoče jasneje ugledati s treh zornih kotov: a) z vsebinskega, b) znanstvenosistemskega, in c) funkcionalnega.

K a)

Vsebinska določenost knjige je le posredno zajeta v vprašanje, kaj in kakšna je bit človeka, določena z njegovo pojavnostno identiteto. Ne gre torej za ukvarjanje s filozofičnostjo vprašanja: kaj je človek, temveč izključno za ukvarjanje s snovjo njegove bivanjske ali socialno-eksistenčne pojavnosti.

S tem je avtor ostal zvest svojemu avtentičnemu znanstvenodisciplinskemu pogledu: socialnoantropološkemu, ki je značilno empirično-eksistencialno nasproti filozofsko-esencialnemu.

Z eksistencialno-fenomenološko obravnavo je avtor dosegel aktualnost naše današnje družbene evolucije iz totalitarizma v demokratizem, iz kolektivistične manipulativnosti s človekom v osebno osvobajanje in humanizem za človeka (ne "humanizem" za ideologijo, družbo, državo, politiko!). S tako določeno obravnavano snovjo identitete človeka prihaja pisec nasproti našemu novemu družbenemu in političnemu razvoju na široki črti njunega snovanja, razvijanja in uresničevanja. To pa več kot opravičuje in pozitivno vrednoti takšno snovano in vsebinsko začrtanost avtorjevega dela.

K b)

Drugi Južničev inovativni pogled na obravnavo človekove identitete je v tem, da ne ostaja pri socialnem oz. političnem, torej zgolj pri kakšni družboslovni monodisciplinarnosti, temveč se obravnavno vzpenja v široko interdisciplinarnost ter transdisciplinarnost, čeprav vselej ostaja zvest vodilnemu socialnoantropološkemu, teoretskemu in epistemološkemu vodilu.

S tem je Južnič pri nas prvi obravnaval socialne in politične snovi v luči današnje antropološke podstatnosti. To pa je pri nas novost, vpricho znane nujne idejno-ideološke enomišljenjskosti in enonazorskeosti ter še bolj znane (marksistične) mišljenjske hermetičnosti in zaukazane socialistično-samoupravljalške dogmatičnosti.

Tako sta po zaslugi Južniča sociologija in politologija med prvimi družboslovnimi znanostmi pri nas, ki sta poleg psihologije (A. Trstenjak, M. Musek) in pedagogike (S. Gogala, F. Pediček) dopolnili sistem naše znanosti. In to tako, da je med naravoslovje in družboslovje postavljeno človekoslovje oz. sistem antropoloških znanosti.

Do danes hudo kondemrirani antropološka psihologija in antropološka pedagogika z antropologizacijo socialnega in političnega dobivata s tem v našem prostoru znanstvene misli in njenega duha družbenopolitično domovinsko pravico do obstoja in razvijanja. Te doslej nista imeli v imenu socialističnega "osvobajanja in humaniziranja" človeka ter njegovega enoumnega pojmovanja in socialnega bivanja ter delovanja.

K c)

Celotnemu slovenskemu družboslovju je Južnič s takšno antropologizacijo (sledeč teoremu, da sta družba in politika funkciji človeka, ne pa da je človek funkcija družbe in politike!) prižgal "zeleno luč" za sprožitev paradigmatkega preloma iz

družbeno- političnega mehanicizma in manipulativnega pragmatizma v dialektično-funkcionalni holizem in človeka osvobojevalni, "individualno" (ne kolektivno!) zasnovani demokratizem. Ta intencionalnost je gotovo vredna vsega priznanja v imenu demokratičnega družboslovja, kakor tudi v imenu družbeno-političnega razodtjevanja našega današnjega človeka.

NAMEN IN CILJ

Pri presoji človekovih dejanj je nekaj narobe, saj pri negativnih vselej vemo, da je intencionalnost ali namenskost sestavni, avtentični ter "avtohtoni" neločljivi del vsakega človekovega delovanja. Pri pozitivnih pa to povezanost z intencionalnostjo nemalokrat čisto zanemarjamo. Pa vendarle imajo tudi vsa človekova pozitivna, uspešna dejanja svojo namenskost. Gotovo še bolj zavestno in bolj tesno vgrajeno v dejanje, kot pa določeno sporna, nemoralna in delinkventna dejanja.

Torej kaže tudi v besedi o določenem intelektualnem delu poročati o namenu in cilju, ki si ga je zastavil avtor na začetku svojega dela.

Če vzamemo v pretres razsežnost namenskosti v knjigi IDENTITETA, lahko rečemo, da nam avtor v svojem besedilu sam razkriva določeno občo, posebno in posamezno namenskost svojega dela.

Predvsem pa ni mogoče spregledati, da pisec s svojim obravnavanjem človekove identitete kaže na pravi "izbruh" sproščenosti vpričo možnosti, da lahko govori o svojih, še nedavno idejno- ideološko zelo "nekurantnih" antropoloških spoznanjih, danes jih pa sme izpovedovati z vso navdušenostjo misleca, raziskovalca in pedagoga.

Vse to več kot razvidno razkriva avtorjev notranji namen, da svojo znanost - socialno antropologijo - osvobodi idejno- ideološkega enoumja in pokaže na njen prvi znanstveni izvor v socialno-antropološki tematizaciji človekove identitete.

To je tembolj pomembno spričo ugotavljanja, da je današnji človek ves zmeden in zbežan, ker so se mu podrlle mnoge ustaljene in zagotovljene identitete, od osebne, skupnostne, etnične, religiozne, kulturne, do narodne in nacionalne ter socialne. Na ruševinah teh pa so se pojavili mnogi nevarni in usodni partikularizmi in komunikacijski zidovi, kar uničuje doslejšnje prekrivanje ljudskih interesov in motivov, pa sodelovanje in povezanost človeštva. Take okoliščine rojevajo napetosti med skupnostmi in kulturami, izključevanja in nestrpnosti, spopade in boje, različna etnična "čiščenja" in nova zavezništva ter povezovanja. (s.5)

Poseben piščev namen je mogoče odkriti v želenem doprinosu socialno-antropološkega raziskovalnega gradiva k oblikovanju nove in višje politične kulture v današnjem svetu osvobajanja in humaniziranja človeka ter demokratiziranja njegovega skupnostnega življenja in dela.

Za posamezen avtorjev namen in cilj pa je mogoče spoznati oblikovanje teoretskih temeljev za program antropologije kot študijske discipline.

SESTAVA OBRAVNAVE

Gre za vprašanje, kako se je avtor prebijal skozi tako številne teme in vprašanja, ki si jih je v tem delu zastavil.

Vsakdo, ki se je že spoprijel z vprašanjem strukturiranja svojega problemsko zelo obsežnega dela, ve, da je prav oblikovanje obravnave eno temeljnih intelektualnih in strokovnih opravil, ki je *conditio sine qua non* nadaljnjemu obravnavanju.

Izdelava obravnavane sestave (strukture) je namreč temeljni kamen vsakega opusa.

Prof. Južnič je to nalogo opravil zgledno, strokovno, korektno, logično pregledno in razčlenjevalno čisto.

Obsežno snov svojega dela je razdelil na štiri temeljna poglavja: Identificiranje s telesom, Osebna in skupinska identiteta, Kulturna identiteta, Etnična in nacionalna identiteta.

Da je vsako teh poglavij še razdelil na dve podpoglavji, ki pa jih je razpravno še določil z napovednim tridelnim modelom posameznih "mikroproblemov" o v podpoglavju napovedani obravnavni snovi, je še posebej metodološko pohvalno.

Ko govori o napovedanem tematizacijskem toku, izhaja iz ugotovitve, da sodobnemu človeku manjka "dom duha", ki pa ima svoje sidrišče v človekovi identiteti. Če tega sidrišča človekovega duha ni, človek zaide v vrtnec od nenavadnih in nenormalnih okoliščin, vojn, taborišč do zločina. V vsem tem je temeljni vzgib, da se avtor odpravi na dolgo, zahtevno, a nujno pot iskanja človekove identitete.

METODOLOGIJA

Pot, ki jo je ubiral Južnič v tem delu, je mogoče določiti po: a) argumentaciji, b) terminologiji, c) jeziku, in d) bibliografiji.

K a)

Tematizacijski potek v tem besedilu ne počiva toliko na primarni argumentaciji, to je na dosežkih lastnega empiričnega raziskovanja procesov in pojavov človekovega različnega identificiranja, temveč bolj na sekundarni argumentaciji, to je na bogati strokovno-referenčni, v okviru katere dokazuje in ilustrira svoja razpravljanja o problemih socialno-antropološke narave in vloge, ki se pojavljajo v žarišču njegovega zanimanja in obravnavnega razčlenjevanja.

Argumentiranje pa je po drugi strani primarno referenčno, reči je treba, neverjetno bogato strokovno referenčno iz neposredne vsebine navedenih virov. Vsaka podmena je namreč v tekstu vselej ustrezno podprta s sklicevanjem na znanstvene vire največjih današnjih avtoritet v antropološkem slovstvu. Dr. Južnič je z vsemi temi viri v "duhovni intimi", kar naredi njegovo argumentacijo znanstveno verodostojno in vselej dokazno ustrezno, zanimivo in prepričljivo. Vprašanje je le, kdaj more en sam človek zbrati toliko referenčnega blaga! Že samo to delo je "opus v opusu". Za našo antropološko znanost pa neizčrpen vir strokovnega informiranja in strokovnega znanja ter izobraževanja po antropološkem znanstvenem področju.

K b)

Sestavni del te argumentacije je tudi uporabljena terminologija, ki jo prof. Južnič vselej etimološko evocira in analizira. O tem sam pravi: "Nikoli ni odveč vnesti vsaj nekaj vpogleda v zgodovino pojmov, ker s tem spoznamo, kako je prišlo do njihovih pomenskih brušenj. Etimologija je pogosto opora natančni rabi izrazov".

Tudi te mnoge in bogate, strokovno korektne in natančne etimologije uporabljenih pojmov so nadvse pomembna "tema v temi".

Vse to pa omogoča, da je dr. Južničevo obravnavanje vselej enoznačno in razumljivo.

K c)

Na navedenih dveh podstavah sloneče Južničevo razpravljanje o socialno-antropoloških vprašanjih je zaradi tega v svoji znanstveni komunikaciji koncizno in vselej spoznavalno razpoznavno. Več, jezik je v tem delu tako pomensko in sporočilno izbrušen, da mu je mogoče dodeliti "vzorčno vrednost" za znanstveno eksaktnost, kulturno lepoto in komunikacijsko toplino ter prepričljivost, ki "funkcionirajo" v tem strokovnem besedilu kot posebne kvalitete jezikovno-referenčnega (ne numerično-statističnega!) znanstvenega dela.

K č)

Treba je priznati, da je tudi navedena bibliografija vselej bistvena sestavina metodologije določenega znanstvenega dela. In tudi za to metodološko "komponento" je treba ugotoviti, da je v tem Južničevem opusu bogato in vzorno izbrana. Tako bogato, da pomeni pravi "vadumecum" za vsakogar, ki se želi izobraževalno (študenti) ali raziskovalno ukvarjati z antropološko snovjo v današnji svetovni in domači znanosti.

POSKUS SINTETSKE OCENE

V teh besedah gre torej le za "podmeno", ne za "pozicijo" ocene tega velikega, lahko rečemo, življenjskega dela dr. Južniča.

V to "ocenitveno podmeno" pa je mogoče postaviti naslednje ugotovitve:

- Delo je enciklopedično in fundamentalno socialno-antropološko besedilo naše (nacionalne), nemara tudi svetovne tovrstne znanosti.
- Po obravnavanem zarisu je tekst nesporno izčrpen in problemsko vsezasegajoč iz zornega kota socialne antropologije in z njenega sociološko in politološko disciplinskega vidika.
- Glede izčlenjenih metodoloških sestavin je delo znanstveno nesporno in strokovno vzorno izoblikovano.
- Z vidika razvoja domače znanosti pomeni besedilo temelj, na katerem bo mogoče doseči paradigmatični lom v njeni predmetnosti, intencionalnosti in metodološkosti od parcializma k holizmu, od empirizma k refleksiji, od mehanicizma k antropologizmu.
- Aktualnost in uporabnost besedila je podprta z mnogimi prikazi današnjih procesov, dogajanj, spoznanj in vrednotenj v socialno- sociološki antropološki sferi.
- Neobjava tega teksta bi pomenila veliko znanstveno in kulturno oškodovanost slovenskega spoznavalno-identifikacijskega znanja in duha, saj je to besedilo nadvse koristen napotek in pomagalo za "človekoslovni samoposnetek" našega človeka. S tem pa tudi dober in koristen pripomoček za njegovo večjo samozavest, samospoznavanje in samovrednotenje vseh nas, osvobodencev od različnih minulih manipulacij ter zagnancev v novem in razvojno nujnem ter obetavnem demokratičnem samopotrjevanju.

In k tej naši zgodovinski nuji ter nalogi prinaša dr. Južnič svoj bogati delež s svojo novo knjigo IDENTITETA!